

MARIN ZANINOVIĆ

GRGA NOVAK (1888.-1978.)
STODVADESETA OBLJETNICA NJEGOVOG ROĐENJA,
TRIDESETA OBLJETNICA SMRTI I PEDESETA OBLJETNICA OD
POKRETANJA ČASOPISA *ARHEOLOŠKI RADOVI I RASPRAVE*

Prof. dr. sc. Marin Zaninović
Odsjek za arheologiju
Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti
Ulica Ante Kovačića 5
HR – 10000 Zagreb

UDK 902-05 Novak, G.
Pregledni rad
Primljeno: 3. XI. 2008.
Prihvaćeno: 14. I. 2009.

Vrijeme neumitno teče i nosi sjećanja na ljude i događaje, pa su, eto, protekla tri desetljeća od smrti nezaboravnog velikana naše povijesti i arheologije, profesora i akademika Grga Novaka. Ove retke posvećujemo toj obljetnici, tim više što je prošlo i pedeset godina od prvoga broja našeg časopisa što ga je on bio zamislio i pokrenuo 1958./1959., zbog čega mu svi mi, njegovi nasljednici i suradnici, dugujemo ljudsku i profesionalnu zahvalnost.

Grga Novak rođen je u Hvaru, u gradu i na otoku koji su puni davnih tradicija i spomenika ljudske prošlosti. Njegovi su roditelji i pretci bili vrsni vinogradari i ribari, čime se uvijek ponosio. Oni su ga odgojili u duhu napornog ali poštenog rada kao temelja ljudskog življenja. Iz svoje kuće gledao je more, udaljeni Vis i lađe koje su uvijek plovile hvarskim vodama, i nema sumnje da je i to oblikovalo njegov trajni interes za more i njegovu ulogu od najranijih ljudskih početaka.

Tu je završio osnovno i dio srednjeg školovanja, pa je pošao u Travnik, u čuvenu isusovačku gimnaziju koju su smatrali najboljom gimnazijom između Zagreba i Atene. Njeni su profesori bili vrhunski stručnjaci, većinom s doktoratima, pa je Grga Novak često isticao svoje obrazovanje u toj uglednoj školi, u kojoj je 1906. položio ispit zrelosti.

Studij povijesti, arheologije i zemljopisa upisao je na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, a nastavio ga na Karlovom univerzitetu u Pragu i na Filozofskom fakultetu u Beču. Po završetku studija slušao je predavanja iz opće povijesti u Münchenu, Berlinu i Jeni. Tako je upoznao vodeća europska sveučilišta i slušao glasovite profesore ondašnje struke i znanosti.

Godine 1912. postao je profesor na Velikoj realci u Splitu, a k tome ga je don Frane Bulić izabrao za svog asistenta u Arheološkom muzeju. Tamo je tijekom osam godina (do 1920.) upoznao odlične muzejske zbirke i bogatu knjižnicu pod patronatom europske veličine, znanstvenika Bulića.

Još kao student kretao se u krugu oko Matoša i svoje prve literarne radove objavio u *Mladoj Hrvatskoj* i *Hrvatskom pravu*. Znanost je, međutim, prevagnula, ali mnogi su njegovi tekstovi sačuvali nešto od literarnog izražavanja. Rodni otok bio je njegova trajna preokupacija, pa ne čudi što mu je prvi rad, tiskan u obliku knjižice, bio *Otok Hvar u starome vijeku* (Split, 1914.). Nešto prije toga, u Programu svoje Realke za godinu 1912.-1913. objavio je svoju disertaciju *Slaveni i Venecija*, obranjenu u Zagrebu 1913. Već je, dakle, tim svojim prvim stručnim tekstovima postavio smjernice svojeg životnog djela, koje je najvećim dijelom bilo posvećeno Jadranskom moru i njegovoj obali, kao i bogatoj i burnoj prošlosti njegovih stanovnika od najranijih početaka pa, na svoj način, do naših dana. Piše niz rasprava i članaka povijesne i zemljopisne tematike, među kojima valja izdvojiti Topografiju i etnografiju rimske provincije Dalmacije (*Nastavni vjesnik*, 27, Zagreb, 1918.-1919.), koja i danas ima svoju vrijednost.

U svome poslu Grga Novak nije bio prvi Hvaranin. Mogao se osloniti na radove svojih prethodnika iz 19. stoljeća – zaslužnog Petra Nizitea, po ženskoj liniji nasljednika obitelji Hektorović u Starome Gradu, kojemu je Mommsen bio odao priznanje za prikupljanje antičkih natpisa. Niziteo je prvi utvrdio postojanje novaca hvarske Herakleje i bio je mentor mladom Šimi Ljubiću, također Starogračaninu i svojevrsnom Novakovom prethodniku. Don Jakov Boglić, ravnatelj zadarske gimnazije, u Hvaru je bio napisao prvu povijest Hvara, *Studi storici sull'isola di Lesina* (Zadar, 1873. te drugo izdanje: Split, 1910., 203 str.). Za svoje vrijeme to je bila izvrsna studija o povijesti grada i otoka do 15. stoljeća, a i danas je korisna zbog svojih podataka. Auktor je bio najavio i drugi dio, ali ga nažalost nije stigao dovršiti. Tu je zatim i jedinstvena osobnost još jednog znamenitog Hvaranina, Grgura Bučića, poznatog po svojim prirodoslovnim istraživanjima, zbog kojega je u Hvar došao i veliki biolog E. Haeckel. Svoje je interese Bučić, obilazeći otok, proširio na arheologiju te je prvi obavljao pokusna istraživanja pretpovijesnih kamenih gomila, što je i u onovremenoj Europi bio pionirski posao. Bučić je istraživao u nizu otočkih špilja, od Grapčeve na istoku do Markove na zapadu, i u njima otkrio arheološke ostatke koje je za svoje vrijeme dobro objašnjavao. Ti su njegovi radovi zaintrigirali mladoga Novaka, koji bi nam kasnije znao reći kako je nastavio istraživati „tragovima Grgura Bučića“. Novak ga je pamtio kako šće hvarskom rivom u svom obvezatnom polucilindru, dok su ga sugrađani smatrali pomalo čudakom zbog njegovih višestranih interesa. Ostatak Bučićeve građe danas se čuva u Muzejskom centru u Hvaru, ali najveći je dio arheoloških predmeta, koje je prikupio, nažalost davno nestao.

Svoju sveučilišnu karijeru Novak je započeo nakon završetka Prvog svjetskog rata kao docent povijesti srednjeg vijeka u Skopju. U lipnju 1924. izabran je za redovitog profesora opće povijesti staroga vijeka na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Promotor mu je bio tada vodeći historik Ferdo Šišić. Na svojoj je katedri Novak ostao do odlaska u mirovinu ujesen 1959., ali je predavanje držao sve do listopada 1962.

Sl. 1. Grga Novak (1888.-1978.)

Dopisni član ondašnje Jugoslavenske (danas Hrvatske) akademije znanosti i umjetnosti postao je 1936., a redoviti član 1947. Bio je predsjednik Akademije od 1958. do 1978., dakle punih 20 godina, pa je dostigao i njenog prvog predsjednika Franju Račkoga. Nakon isteka mandata bio je izabran za doživotnog počasnog predsjednika. Njegova su znanstvena dostignuća priznavale brojne inozemne akademije i društva iz Berlina, Frankfurta, Heidelberga, Beča, Rima, Venecije, Palerma, Praga, Budimpešte, Bukurešta, Sofije i drugih europskih gradova. Sveučilište u Grazu 1961. dodijelilo mu je *pro meritis* zlatnu medalju, a bečko ga je 1965. počastilo doktoratom *honoris causa*.

Grga Novak je u bivšoj federaciji bio član svih republičkih akademija. Bio je predsjednik Hrvatskog starinarskog društva u Kninu, Društva „Bihać“ u Splitu i drugih ondašnjih strukovnih udruga. Bio je i jedan od glavnih inicijatora obnove Hrvatskog arheološkog društva, godine 1968. Bilo je to vrijeme tzv. „genitiva“, kada se hrvatsko ime forsiralo u genitivnom obliku i kada je sve bilo u znaku toga genitiva – *Hrvatske*, a nikako pridjeva – *hrvatski*, što bi bilo prirodno našem jeziku. Na osnivačkoj skupštini za obnovu Društva u Kninu, u raspravi oko naziva Društva i odabira između partij-

skog genitiva i normalnog naziva, Novak je predložio da se vrati izvorno ime Društva, što je aklamacijom bilo prihvaćeno. Bilo je to jedno od ranijih probijanja partijsko-ideoloških zidova. Danas je teško to shvatiti i uživiti se u jedno takvo vrijeme svih mogućih ideoloških zabrana. Koliko god to čudno zvučalo, tadašnji su arheolozi dali za ono vrijeme važan doprinos tome procesu. Bilo je i drugih zabrana koje su nam bili nametnuli ondašnji kninski partijski i etnički „šefovi“, ali o tome drugom prilikom. Spomenuti prijedlog Grga Novaka bio je njegov izraziti patriotski čin u tome vremenu, čime je on potvrdio naš kontinuitet, mnogo stariji i ljudskiji od tada vrijedećih i često opasno neugodnih partijskih pravila koja su vladala cjelokupnim javnim životom, sve do sloma komunizma. Novak je čitavog svog života bio hrvatski domoljub, iako se to nekome tko ga nije poznao ponekad nije činilo tako. Od svojih mladih dana, za Matoševim stolom u kavani, pa do kraja svog života bio je uronjen u prošlost i korijene svoga naroda, čemu je posvetio tisuće stranica svoga neumrlog djela. Te stranice najbolja su potvrda njegove ljubavi prema domovini – svi koji su ga dobro poznavali, a među njih se s ponosom ubrajam i ja, to znaju.

Nakon što je ispisao na desetke tekstova o staroj povijesti i arheologiji te o drugim temama koje su mu se nametale okolnostima ili interesima, Novak je napisao povijest svoga grada i otoka Hvara, objavljenu u Beogradu 1914. u izdanju Historijske biblioteke. U tome je djelu prvi put, u početnom poglavlju, prikazao prethistoriju otoka i glavnih nalazišta koje je tada poznao. Knjiga je u dva navrata bila pre-tiskana, dopunjena i osuvremenjena (1960. i 1972.). Bila je to prva u nizu njegovih povijesti naših gradova. Napisao je tako i povijest Epidaura, t. j. Dubrovnika (1972.), povijest Visa (1961.), povijest Splita u tri sveska na blizu dvije tisuće stranica, u izdanju Matice hrvatske u Splitu (1957., 1961., 1965.; drugo izdanje u četiri sveska: Čakavski sabor, Split, 1978., 2.510 str.). Napisao je zatim i *Presjek kroz povijest Zadra* (1965.) te *Šibenik u razdoblju mletačke vladavine* (1976.), a potom i opsežnu knjigu *Naše more. Razvitak moći i plovidbe na Jadranu*, u izdanju Jadranske straže (Split, 1928., 352 str.; drugo izdanje: Zagreb, 1932.).

Kao još mlad profesor, „idući Bučićevim tragovima“, 1912. sondirao je Grapčevu i Markovu špilju, pa je nakon sažetog prikaza hvarske pretpovijesti odlučio nastaviti svoje sondiranje iz mladih dana. Tako je nakon odgovarajućih priprema 1936. sa svojim studentima pošao u Grapčevu špilju. Ta se špilja nalazi u središnjem, južnom dijelu otoka Hvara, istočno od zaselka Gromin Dolac, oko pola sata hoda od nje-ga; sjeverno, na otočkom hrptu, nalazi se zaselak Humac. Od mora je udaljena oko pola sata hoda brdskom stazom u makiji. Nasuprot špilje istočni je završetak otoka Šćedra; odatle se dobro vidi dobar dio Jadranskog mora s otocima Korčulom, Lastovom, Svecem, Visom i drugima. U ono je vrijeme lokalitet bio teže dostupan nego danas, jer nije bilo ceste koja danas prolazi hrptom otoka. Trebalo je, dakle, doploviti brodom, a zatim nastaviti pješice spomenutom stazom.

Na obali ispod špilje nalazi se renesansni ljetnikovac obitelji Budića, od kojeg su danas ostali samo zidovi. Mala uvala Virak mogla je poslužiti kao lučica. Ime je dobila po vodenom *vrilu* koje u moru, na dubini od nekoliko metara, s morskom vodom stvara snažan vir. Nema sumnje da je ovo vrelo u neolitičko doba privuklo ljude k špilji i oni su se nastanili u njoj i oko nje. Kako se naša obala spušta oko 1 mm godišnje, ovo je vrelo u to vrijeme bilo iznad morske površine i zacijelo su ga koristili i ondašnji moreplovci koji su ovamo zalazili. O tome, uostalom, svjedoče nalazi keramike podrijetlom iz udaljenih krajeva, od Grčke do Italije, kako su to iznenađujuće pokazala već ta prva istraživanja u Grapčevoj špilji. Valja se prisjetiti kako su do tih otkrića o jadranskoj prethistoriji postojale neke elementarne spoznaje bez odgovarajućih znanstvenih tumačenja. Upravo je Novak tim svojim istraživanjima pomaknuo našu prošlost više tisuća godina unatrag, otvorivši potpuno nova poglavlja prošlosti Jadrana i ovog dijela Europe, dakako na razini svoga vremena. Podsjetimo i na to da je istraživanja provodio uzimajući od vlastite plaće, jer je monarhistička Jugoslavija bila reducirala sva istraživanja, pogotovo ona u našim krajevima. Bilo je, doduše, nekih istraživanja koja su financirale strane zemlje za one rijetke stručnjake koji su imali interesa za našu arheologiju (Dyggveova istraživanja u Solinu, Schmidtova u Vučedolu).

Prirodno, otkriće u Grapčevoj špilji imalo je velikog odjeka, pa su zagrebačke *Novosti* već iste godine, u broju objavljenom na Badnjak 1936., objavile udarni članak: „Senzacionalnim nalazima u Grapčevoj špilji na Hvaru prof. univ. dr. Grga Novak konstatirao je, da su odnosi između našeg primorja i kulturnog svijeta postojali već između 2500-1800 god. prije Krista“. Bila je to prva najava njegovih znanstvenih interesa koji će mu, uz tolike druge poslove i preokupacije, od tih otkrića ostati trajno, do kraja života. On je svojim otkrićima u Grapčevoj špilji, koja je kasnije proširio na Markovu špilju u zapadnom dijelu otoka, kao i na špilje srednjojadranskih otoka Korčule, Lastova i drugih, otvorio čitav jedan novi svijet, od početaka mlađeg kamenog doba (neolitika). Grga Novak pokretač je istraživanja tih drevnih vremena, koja je prvi i otkrio na jadranskim otocima. Imao je sreću što je istraživao lokalitete s bogatim arheološkim slojevima – oni su mu omogućili da postavi kronološki raspon od ranog neolitika pa dalje.

Uvijek je, međutim, u našim razgovorima isticao zasluge svog prethodnika, sugrađanina i imenjaka Grgura Bučića, čijim je pionirskim stazama nastavio i čijih je radova dokazao zaslugu. Sjećam se da je pripovijedao kako je sa sobom na arheološki kongres u Bruxellesu 1938. bio ponio lijepe primjerke hvarske keramike, oslikane crvenim spiralama i drugim motivima. Nitko od onih kojima ih je pokazao nije poznao ništa sličnoga. Među njima je bio i tada vodeći njemački arheolog prethistoričar Paul Reinecke, koji je zaslužan za izradu usporednih kronoloških tablica njemačke i europske prethistorije. I on je bio zadivljen ljepotom tih ulomaka.

Kako hvarsku keramiku nisu mogli pripisati nijednoj tada poznatoj neolitičkoj kulturi, Novak ju je nazvao *hvarskom neolitičkom kulturom obojene keramike*.

Europski znanstveni svijet Grga Novak o tome je obavijestio svojom raspravom *Caverna con ceramica dipinta dell'età della pietra nell'isola di Lesina nell'Adriatico* (*Bullettino di paleontologia italiana*, n. s. 4, Roma, 1940., 29-37). Već je trajao Drugi svjetski rat, pa je domet te rasprave bio ograničen, ali činjenica što ju je objavio jedan od najuglednijih europskih časopisa za tu tematiku svjedoči o njenoj važnosti koju su urednici prepoznali. Tijekom rata napisao je i članak za *Spremnost*, poznati zagrebački tjednik za politiku i kulturu. Taj je članak bio objavljen u predbožićnom broju (br. 43, Zagreb, 20. XII. 1942., 9-10, s dvije slike) pod naslovom „Pred 5000 godina u Hrvatskoj naša je obala bila žarište visoke neolitske kulture 3000-2000 godina prije Krista“.

Njemački vojnici, koji su 1944. bili zauzeli fakultetske prostorije na Kazališnom trgu, nažalost su ispreturali keramičke nalaze koji su se ondje čuvali. Stoga je Novak od 1951. do 1954. istražio jedan novi dio Grapčeve špilje, na taj način provjerivši svoje ranije radove i ponovno uspostavivši slijed slojeva. Prišao je konačnoj objavi svojih istraživanja te napisao monumentalno djelo *Prehistorijski Hvar. Grapčeva špilja* (JAZU, Zagreb, 1955., 390 dvostupačnih stranica, 246 tablica). Knjiga sadržava izvrsno opsežno poglavlje o poznavanju naše obale u predgrčko i grčko doba, koje je i danas zadržalo jednaku vrijednost. Tako je Hvar sa svojim neolitikom ušao u svjetsku znanost i postao polaznom točkom za nova istraživanja i promišljanja, s Novakom kao pokretačem; hrvatski neolitik postao je temom širokih interesa i naših i inozemnih istraživača.

Novak je uvijek znao okupiti dobre suradnike. Moram na ovome mjestu spomenuti dragog čovjeka i kolegu Vladimira Mirosavljevića, koji je bio doživotni Novakov suradnik i koji je vodio brigu o likovnoj i grafičkoj opremi tekstova o prehistoriji. Sâm je otkrio rani neolitik na sjevernom Jadranu (Cres i Lošinj), a zajedno s Dujom Rendićem Miočevićem i Matom Suićem bio je pokretač i urednik opsežnog zbornika *Adriatica praehistorica et antiqua. Miscellanea Gregorio Novak dicata* (Zagreb, 1970., 745 str.), koji su Grgi Novaku o 80. obljetnici života posvetili kolege i suradnici, njih 64 na broju, iz Europe i Sjedinjenih Američkih Država. Vrijedan suradnik i pomoćnik tijekom punih 30 godina, sve do kraja Novakova života, bio je i kolega Božidar Čečuk, osobito u istraživanjima Markove špilje. Čečuk je sâm otkrio hvarsku kulturu u Veloj špilji kod Vele Luke na otoku Korčuli.

Markovu špilju na Hvaru Novak je počeo sustavno istraživati u kolovozu 1956. Taj lokalitet dubokih i bogatih slojeva dao je nove spoznaje o ranom neolitiku naše obale i o tadašnjim vezama sa svijetom Sredozemlja. Ovdje su se potvrdile veze utvrđene u Grapčevoj špilji i proširile na nove veze s Italijom i Sicilijom, kao i sa

susjednim kopnom. Zajedno s kolegama Mirosavljevićem i Čečukom (te s drugim povremenim suradnicima) bio sam sudionik tih iskopavanja, od samih početaka. Bilo je nezaboravno iskustvo pratiti Novaka u njegovom radu i biti svjedokom njegovog suverenog znanja o nalazima, stečenog tijekom mnogih godina proučavanja kod kuće i u inozemstvu.

Sustavna istraživanja Markove špilje rezultirala su još jednim Novakovim ostvarenjem. To je ovaj naš časopis, *Arheološki radovi i rasprave*, u kojem se upravo spominjemo tih dostignuća i koji je, eto, ispunio pola stoljeća svog objavljivanja. Naime, Akademija do ovoga časopisa nije imala nijedne publikacije koja bi se bavila cjelovitom arheološkom problematikom. Postojali su (i još uvijek postoje) ugledni stari časopisi *Rad i Starine*, ali oni su bili namijenjeni povijesnim i drugim srodnim raspravama. Problem je bio u tome što te publikacije nisu mogle sadržavati opsežnije arheološke studije, koje nisu mogle biti objavljene bez odgovarajuće dokumentacije (snimci, crteži, karte, grafikoni i slično). Grga Novak je 50-ih godina prošloga stoljeća objavio nekoliko svojih izvješća s istraživanja, i to u Akademijinom *Ljetopisu*, također poznatoj ediciji, no i ona je mogla obuhvatiti samo kraća izvješća, također bez nužne popratne dokumentacije. To je bilo daleko od potrebnog suvremenog pristupa stručnoj i znanstvenoj objavi rezultata istraživanja. Novak je taj nedostatak već otprije uviđao, ali ga je mogao ispraviti tek nakon što je postao predsjednikom Akademije, godine 1958. Nekoliko godina prije toga bio je objavio kapitalnu raspravu o Grapčevoj špilji, a istraživanja Markove špilje dala su rezultate koji su nužno zahtijevali odgovarajuće predstavljanje domaćim i inozemnim stručnjacima koje je zanimala naša tematika. U tome su svojstvu u Hrvatskoj gostovala najuglednija imena tadašnje europske arheologije, kao što su to Gordon Childe, Bernabò Brea, Massimo Pallottino, Vladimir Milojević i drugi stručnjaci, koji su u Akademiji držali predavanja. Prirodno je da je Grga Novak, preuzevši novu dužnost, kao novi predsjednik Akademije podržavao svoju struku, uz, dakako, i druge vidove razvoja te ugledne ustanove čije su mu vodstvo bili povjerovali. Nastojao je proširiti Akademijin rad u mnogim hrvatskim gradovima, dajući snažnu podršku postojećim institutima u Zadru, Splitu, Dubrovniku i drugdje te podržavajući osnivanje novih odjela i suradnju s inozemnim i domaćim akademijama. Tijekom njegova predsjedavanja Akademijom, u njegovom Razredu za društvene znanosti, čiji je bio višegodišnji tajnik (1948.-1957.) te glavni tajnik Akademije (1957.), bila su tri arheologa, redovita Akademijina člana: Mihovil Abramić, Stjepan Gunjača te on sâm.

Nakon što su, dakle, tijekom 1957.-1958. bile provedene sve formalnosti vezane uz objavljivanje novog časopisa, godine 1959. svjetlo dana ugledao je prvi svezak *Arheoloških radova i rasprava* s latinskim podnaslovom *Acta et dissertationes archaeologicae*. Od tog je vremena prošlo točno pola stoljeća. Valja spomenuti da je arheološka

struka u okvirima Akademije tada bila formalizirana kao Studijski kabinet za arheologiju, u kojem je Grga Novak bio ostvario suradnju stručnjaka i drugih ljudi povezanih s već spomenutim istraživanjima. Tijekom permanentnih revolucionarnih promjena, koje je ministarska birokracija bivše države stalno izmišljala, Studijski kabinet je u svoje vrijeme bio promijenio ime u Arheološki zavod, da bi prije nekoliko desetljeća dobio današnje ime Odsjek za arheologiju.

Časopis je bio dobro prihvaćen u domaćoj i inozemnoj javnosti, a putem razmjene omogućio je i priljev čitavog niza publikacija do kojih bi inače bilo teško doći. Moram, naime, podsjetiti na to da su arheološke knjige uvijek skuplje od drugih publikacija, jer nužna dokumentacija u vidu snimaka, crteža i tlorisa ima svoju cijenu. U vrijeme pojavljivanja našeg časopisa taj je problem bio naglašen, pa su stoga publikacije ove vrste redovito bile objavljujane sa zakašnjenjem, dok se ne bi prikupila potrebna novčana sredstva. Tek u ovoj našoj vlastitoj državi taj je problem unekoliko olakšan zahvaljujući daleko boljem razumijevanju odgovarajućih nadležnih struktura. Znade se, naime, da su neki ministri u socijalističko doba vraćali u saveznu blagajnu novac ušteđen na znanosti i kulturi – po tome je osobito bila poznata Anka Berus.

Već u prvom svesku *Arheoloških radova i rasprava* Novak je objavio opsežno izvješće o svojim istraživanjima u Markovoj špilji, koje je brojilo 60 stranica teksta te sadržavalo 30 tablica snimaka nalaza i tri tablice u boji oslikanih ulomaka hvarske keramike. Već je to prvo izvješće pokazalo da je riječ o lokalitetu prvorazredne važnosti, i po svojim nalazima i po svojem položaju nadzorne točke nad plovnim putovima srednjega Jadrana. U istome je broju bio objavljen i Novakov pionirski rad Prethistorijske gomile na Paklenim otocima, kao rezultat istraživanja osam gomila s ukopima u rasponu od kraja brončanog pa do helenističkog doba; u tim istraživanjima i osobno sam sudjelovao. Prvi svezak *Arheoloških radova i rasprava* osim toga je sadržavao i priloge poznatih stručnjaka Josipa Korošca, Miodraga Grbića, Vladimira Mirosavljevića, Milutina Garašanina, Zdenka Vinskoga, Ružice Bižić-Drechsler, Ksenije Vinski-Gasparini i Branimira Gabričevića.

Do sedmog broja našega časopisa Novak je bio ispisao preko šest stotina stranica, objelodanivši na desetke tablica vezanih uz svoja istraživanja koja su otvorila nove stranice jadranskog neolitika. Posljednje izvješće, u osmom svesku *Arheoloških radova i rasprava*, objavio je Božidar Čečuk, napisavši i tekst o kamenim i koštanim rukotvorinama iz špilje.

Grga Novak namjeravao je napisati knjigu *Prethistorijski Hvar II. Markova špilja*, ali ga je u tome, nažalost, prekinula smrt. No, i u ovom obliku rad je na svoj način konačan, a njegovi zaključci i otkrića vrijede i danas. Novija su otkrića potvrdila Novakove kronološke postavke i relacije među srodnim sredozemnim kulturama, pokazavši koliko je znanje posjedovao taj čovjek i kako je pronicavo umio zaključivati.

Od osmoga sveska *Arheoloških radova i rasprava* dalje urednik je bio akad. Duje Rendić Miočević, od dvanaestoga akad. Mate Suić, a od četrnaestoga do danas to je akad. Nenad Cambi. Djelo kojemu je temelje postavio neumorni radnik i stvaralac Grga Novak nastavljaju njegovi nasljednici, trudeći se slijediti njegov teško dostižan primjer. Novak je ostavio neizbrisiv trag u svom jedinstvenom opusu koji moramo trajno proučavati i u njemu tražiti poticaje. To je i zaslužio pisac povijesti naših gradova, našega mora, našeg ribarstva i desetaka drugih tema, a posebice pionir naše znanstvene prapovijesti, koji je ispisao na tisuće stranica koje obuhvaćaju razdoblja od početaka ljudske pojave na hrvatskoj obali i otocima, preko Egipta i antike do vremena borbi Hrvata za ujedinjenje svojih narodnih dijelova. Iskazujući mu ovim skromnim retcima zahvalnost što je utemeljio naš Odsjek i naš časopis, kao i toliko drugih stvari, klanjamo se časnoj uspomeni jednog ponajprije dobrog Čovjeka i velikog humanista, te velikog radnika i znanstvenika čije će djelo živjeti dok bude naših arheologa i povjesničara. Neka mu je slava i hvala!

Summary

Grga Novak (1888-1978)

It has been 120 years since the birth and 30 years since the death of Grga Novak, a deserving archaeologist, historian, university professor and academician. During his unique curriculum he founded, among many other things, the journal *Arheološki radovi i rasprave (Acta et dissertationes archaeologicae)*. Given also the 50th anniversary of our journal, I found it suitable to commemorate these important dates in the history of the Croatian Academy of Science and Arts and its Archaeological Division in particular. Grga Novak left a monumental opus of archaeological discoveries and thousands of written pages in books and other publications. The discovery of a unique Hvar Neolithic culture of painted pottery, which he found in the Grapčeva Cave in 1936, counts among his everlasting merits. He additionally substantiated this find through excavations in the Markova Cave on the west end of the island of Hvar. Its stratigraphy corroborated the chronological sequences of the Grapčeva Cave and yielded the oldest finds of Mediterranean pottery, known as *impresso* ceramics. With these discoveries Grga Novak pushed back in time the Neolithic of the eastern Adriatic coast for several thousand years and devised its scientifically founded chronology and its overall understanding. Due to that, the eastern Adriatic Neolithic came to be an unavoidable link in the chain of prehistoric Mediterranean cultures.

Grga Novak used to inform the international academic community about his finds regularly. For this he was honoured as a member of many leading Academies and other academic institutions, not least the Croatian (former Yugoslav) Academy of Sciences and Arts, whose president he was from 1958 to 1978. During that period he did a lot for the prosperity of the Academy, a leading scientific institution in Croatia, and for Croatian archaeology in general.

As he was also the founder of this journal, I am very pleased and most honoured to use its pages for writing these lines of memory and gratitude to a good man and an accomplished teacher and scholar, whose work remains in spite of the passage of time.

Translation: *Branka Migotti*

LITERATURA / LITERATURE

- Aa. vv. (razni autori) Grga Novak 1888.-1978., *Spomenica posvećena preminulim akademikima*, sv. 1, Zagreb, 1979, 98 str. (bibliografija: 66-98).
- Božidar Čečuk Akademik Grga Novak, pionir prethistorijskih istraživanja naše jadranske obale, *Arheološki radovi i rasprave*, 8-9, Zagreb, 1982, 259-261.
- Marin Zaninović Grgi Novaku na čast i sjećanje, *Vijesti Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, 22, Zagreb, 1989, 19-20.
- Marin Zaninović *Grga Novak, 1888.-1978.*, Hrvatska znanost u 20. stoljeću, Matica hrvatska, Zagreb, 2009, 28 str. (u tisku).